

Pınar BİÇİCİ ÇETİNKAYA¹Dr. Öğr., Üyesi, İnönü Üniversitesi, pinar.bicici@inonu.edu.tr , Malatya-Türkiye
ORCID: 0000-0002-5989-5481Turgut ŞAHİN²Seramik Uzmanı, trgt.sahin44@gmail.com, Malatya-Türkiye
ORCID: 0000-0002-9639-9014Soner ŞANLI³Dr. Arş. Grv., İnönü Üniversitesi, soner.sanli@inonu.edu.tr, Malatya-Türkiye
ORCID: 0000-0003-3966-6478**Ahlat Mezar Taşları ve Seramik Yüzeylerde Yorumlanması**^{1,2,3}**Özet**

Türkler Orta Asya, İran ve Anadolu’da idari, sivil ve dini alanda pek çok eşsiz eserler inşa etmişlerdir. Bu eserlerden dini yapılar içerisinde sayılan, mezar taşları da yer almaktadır. Bu mezar taşlarına en iyi örnekler, Bitlis’in Ahlat ilçesinde yer alan Selçuklu dönemine ait mezar taşları gösterilebilir. Ahlat mezar taşları zamanın ustaları tarafından Türk İslam sanatı anlayışı doğrultusunda üretilmiştir. Ahlat’ta farklı dönem ve kültürlerle ait mezar taşları da bulunmaktadır. Ancak araştırma konusu olarak Selçuklu dönemine ait mezar taşları ele alınıp incelenmiştir. Ahlat Selçuklu mezar taşlarındaki bitkisel, geometrik, hayvansal ve mitolojik süslemelerden yola çıkılarak tasarımlar yapıp, üç boyutlu ve pano şeklinde, özgün ve çağdaş seramik formların üretilmesi amaçlanmıştır.

Araştırma kapsamında üretilen eserler, döküm, elle şekillendirme ve baskı yöntemleri kullanılarak üç boyutlu ve seramik pano olarak üretilmiştir. Çalışmaların, 950 °C de bisküvi pişirimi ve 1050 °C de ise sırlı pişirimi yapılmıştır. Renklendirme işlemlerinde çoğunluk olarak eskitme yöntemi, kırmızı, turkuaz ve siyah renkler tercih edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ahlat, Selçuklu, Mezar Taşı, Seramik, Yüzey.

Ahlat Tombstones and Their Interpretation On Ceramic Surface**Abstract**

The Turks produced numerous distinctive works in administrative, civil, and religious fields across Central Asia, Iran, and Anatolia. Among these religious works, gravestones represent a significant category. Prominent examples are the Seljuk-period gravestones located in Ahlat, a district of Bitlis. These gravestones were produced by master craftsmen in accordance with the principles of Turkish-Islamic art. Although Ahlat contains gravestones belonging to various periods and cultures, this study focuses specifically on those dating to the Seljuk period. Drawing upon the vegetal, geometric, animal, and mythological motifs observed on the Seljuk gravestones of Ahlat, original and contemporary ceramic designs were developed in the form of three-dimensional works and ceramic panels.

Within the scope of the research, the artworks were produced using casting, hand-forming, and pressing techniques. The ceramic works underwent bisque firing at 950 °C and glaze firing at 1050 °C. In the surface decoration and coloring processes, the antiquing technique was predominantly employed, with red, turquoise, and black selected as the primary colors.

Keywords: Ahlat, Seljuk, Headstone, Ceramics, Surface.

1. Giriş

Ahlat, Van Gölü'nün kuzeybatısında, Doğu Anadolu Bölgesi'nin Yukarı Murat Van bölümünde yer alan, 1044 kilometrekarelik alanı kaplayan Bitlis ilinin bir ilçesidir. Ahlat, Doğu Roma ve İslam imparatorlukları arasında zaman zaman el değiştirmiştir. Türklerin 1071 yılında Anadolu'yu fethine kadar Güneydoğu Anadolu'da beylik kuran Melvanilerin elinde kalmıştır. Türk orduları, Ahlat'ta kurdukları garnizon ile Anadolu' da kendilerine yurt edinmek ve diğer bölgelerine akınlar yapmak istemişlerdir. Anadolu' daki bu Türk akınları Doğu Roma İmparatorluğu'nu tedirgin etmiş ve iki güç 1071 Malazgirt' te Anadolu'nun kontrolü için savaşmışlardır. Ahlat'tan yürüyen Selçuklu ordusu ile Malazgirt ovasında bekleyen Doğu Roma ordusu arasındaki ilk çatışmalar, muhtemelen Ahlat ile Malazgirt arasındaki engebeli arazide olmuştur. Ancak asıl savaş Malazgirt ovasında meydana gelmiştir. Yapılan bu savaşın sonucunda gelen galibiyet ile Türklerin hakimiyetinde kalan Ahlat, Selçuklular döneminin güzide şehirlerden biri haline gelmiş, taş işçiliğinde kümbetler ve kervan saraylar gibi pek çok eserler vermiştir. Bu eserler arsında bulunan Ahlat mezar taşları, oldukça önemli yere sahiptir. Araştırma kapsamında ele alınan mezar taşları incelendiğinde, stilize edilmiş bitkisel motifler ve zengin geometrik motiflerin yanı sıra mitolojik hayvan motiflerindeki kullanıldığı görülmüştür. Bu anlamda Ahlat mezar taşlarının, dönemin Türk-İslam sanatı anlayışına ışık tutması açısından önemli bir yere sahip olduğu düşünülmüştür.

2. Ahlat Mezar Taşlarında Kullanılan Süslemeler

Bitkisel ve geometrik süslemeler, bordürler, ejderhalar, şamdanlar ve kandiller mezar taşlarının başlıca dekoratif unsurlarıdır. Ayrıca mezar taşlarının üzerine Kur'an'dan ayetler ve metinler işlenmiştir. Kullanılan her konunun veya metnin özel bir anlamı vardır ve belirli bir amaca hizmet etmektedir (Kılınç ve Özçelik, 2019: 354).

Mezar taşlarını süsleyen desenler, yazılar ve oymalar, Orta Asya ve Anadolu' ki kültürel özelliklerin kaynaşmasının bir sonucu olarak meydana gelmiştir. Ayrıca İslam'ın ağırlıklı olduğu bu bölgede mezar taşı dekorasyonu da dini etkiler çerçevesinde gelişmiştir. Bitkisel ve geometrik süslemeler, bordürler, ejderha desenleri, şamdanlar ve kandiller mezar taşlarının başlıca dekoratif unsurlarıdır. Ayrıca mezar taşlarının üzerine Kur'an'dan ayetler ve yazılar işlenmiştir (Özçelik ve Kiliç, 2019: 355-356).

2.1. Geometrik Süslemeler

Anadolu Türk mimarisinde geometrik kompozisyonlar her zaman popüler bir dekorasyon olmuştur. Geometrik form, tasvirten kaçınmanın bir yolu olup, sanat anlayışında baskın estetik form unsuru olarak diğer kültürlerle göre daha yaygın olarak kullanılmaktadır. Mimari yapıların yüzey süslemelerinde sıklıkla kullanılan geometrik kompozisyonlar, kapalı ve sonsuz kompozisyonlarda kendi içerisinde bir ahenk ile kullanılmıştır (Genç, 2023: 2).

Mezar taşına uygulanmış yıldızlı geçme kompozisyonu güzel bir örnektir (Görsel 3.1). Sonsuz örneklerin kesitleri olarak sonsuzluk görünümündedir ve kendilerine ayrılan alanda hiçbir sınır kabul etmemektedir. Temalar iç içe geçerek kesişmekte ve aynı anda çeşitli görüntüler üretmektedir. Böylece her kompozisyonun kendine has bir görünüm kazanmaktadır (Yumuşak, 2023: 23).

Görsel 1. Geometrik motifin yer aldığı Ahlat mezar taşı.

2.1.1. Yıldızlar

Bu kompozisyonları oluşturan yıldızların kol yıldızları ve köşe yıldızları olmak üzere iki kategoriye ayrıldığı görülmektedir (Görsel 2). Bunun dışında aç veya kol sayısı da yıldız şeklinin ana belirleyicisi olarak değerlendirilmektedir. Altı, sekiz, on ve on iki köşeli yıldız kompozisyonları mevcuttur. Ancak beş köşeli, altı köşeli ve sekiz köşeli yıldızlar en yaygın desenlerdir. Genel olarak sonsuz karakterlere sahip yıldız kompozisyonları, birbirini belirli noktalarda kesen ve aynı anda şekillenen tekrarlı çizgiler sistemine dayanmaktadır. Dallanmış yıldız sistemlerinde sivri uçlu yıldızlar da görülür. Ayrıca daireleri bölen veya üst üste binen kareler, altıgenler ve diğer kapalı şekillerle de mevcuttur. Genel anlamda çoklu çizgi sistemine dayalı karakteri sayesinde sonsuz ve açık karakterli bir kompozisyon oluşturulmuştur (Çiftçi, 2015: 165).

Görsel 2. Ahlat mezar taşlarında yıldız desenleri.

2.1.2. Geçmeler

Geçme denen çapraz desen dünyadaki en eski dekoratif desenlerden biridir. Bu dokuma sistemi Hititlerde ve Eski Doğu'da ortaya çıkmış ve belirli dönemlerde sanatta sıklıkla kullanılmıştır. Geleneksel olarak zencirek adı verilen motifler, geometrik çizgilerin birbirinin içinden geçerek bağlantılar oluşturmasıyla oluşan desenlerdir. Bu uzun desenler çoğunlukla kenar dekorasyonunda eski çağlardan beri kullanılmaktadır. Kesikli çizgi sistemi, kesiti sınırlı bir alan içerisinde tutar ve başlangıç noktasına dönmeden, uzanan kolu herhangi bir yönde kesmeden devam ettirilebilmektedir. Noktalı çizgi sistemine benzer şekilde kapalı formda sınırsız karakter kombinasyonu elde edilebilmektedir. Kapalı formlar sadece normal çokgenler ve yıldızlar değil, motifin kendi şeklini bırakıp çeşitli kırılmalar ve dolaşmalar ile tekrar aynı şekle dönmesiyle ilgili olan kendine has bütün kombinasyon çeşitleridir (Ölçer, 2022: 38-39).

Görsel 3. Ahlat mezar taşlarında yıldız geçmeler.

2.2. Bitkisel Motifler

Türk İslam sanatında sevilerek kullanılan bitkisel motifler doğada bulunan ağaçlar, çiçekler, kıvrık dallar, güller, yapraklardan esinlenmiştir. Bitkilerin farklı şekillerde ifade edilmesinden oluşmaktadır. Bazı örneklerde bu konular doğaya en yakın şekilde tasvir edilse de çoğu zaman şematik olarak stilize edilmişlerdir (Çelik, 1998: 93).

2.2.1. Rumi

Süslemede önemli bir rol oynamakta ve kavisli yüzeyi ile esnek bir yapıya sahiptir. Palmiye ağaçları, süslemelerde rumi dalları arasındaki boşlukları doldurmak için kullanılmıştır (Reisoğlu, 2016: 203). Rumi kelimesi, 16. yüzyılın ortalarında, tezeyinat türünü ifade etmek üzere yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır. Dolgun virgül görünümü, gövdeye ve uca bağlanan dairesel bir desenden oluşur. Sap varyantı, yaprak damarları tarafından ince dilimlenmiş veya iki parçaya çatallanmış gövde ile öne çıkmaktadır. Sarmaşık dallarını andıran, dolanıp dönen, korkutucu, saldırgan ve ısırıcı hayvanları tasvir eden eserlerde ön plana çıkmaktadır. Çevik hareketlerle bükülmüş yapısı, bitkilerden ziyade yılan ve ejderha gibi masallardaki efsanevi yaratıkları tasvir etmektedir (Görsel 4). Rumi desenlerinin ilk örneklerini Uygur dekoratif duvar resimlerinde ejderha kanatlarında görülmektedir. (Yumuşak, 2023: 17-18).

Görsel 4. Rumi motifiyle bezenmiş Ejder figürlü Ahlat mezar taşı

2.2.2. Lotus

Lotus deseninin Anadolu Selçukluları arasında İran alçı süslemesi sonucu geliştiği, deniz tarağı ve palmiye yaprakları şeklinde kullanıldığı sanılmaktadır. Simetrik olarak yerleştirilmiş uçları kıvrık iki yan kol ve ortasında küçük bir üçgen yaprak bulunan dikey bir sap üzerinde durmaktadır (Sarı, 2024: 161).

Görsel 5. Lotus motifi Ahlat mezar taşı kesit.

3. Yöntem

Araştırma konusu olarak ele alınan Ahlat mezar taşları süsleme açısından incelendiğinde zengin bir sanat anlayışı ile üretildiği görülmüştür. Taş yüzeylerinde stilize edilmiş bitkisel formlar, çoklu ve geçişli geometrik yapılar ile mitolojik hayvan figürleri dengeli bir kompozisyon içerisinde kullanıldığı görülmüştür. Bu bağlamda araştırma konusu içerisinde ele alınan seramik uygulamalarda kullanılan motifler, farklı kompozisyonlarda modern bir bakış açısıyla yeniden tasarlanmış ve uygulanmıştır. Yapılan seramik uygulamalar ile günümüz ve dönem arasında çağdaş bir bağ kurulması amaçlanmıştır.

Çalışmalar, döküm, elle şekillendirme ve mühür yöntemleri kullanılarak üç boyutlu ve pano olarak üretilmiştir. Uygulamaların plastik şekillendirmeleri bittikten sonra, kontrollü olarak kurumları sağlanmıştır. Kurutulma işlemi tamamlanan ürünlerin 950 °C bisküvi pişirimi ve 1050 °C sırlı pişirim uygulanmıştır. Renklendirme işlemlerinde ise genellikle eskitme, kırmızı, turkuaz ve siyah renkler ağırlıklı olarak tercih edilmiştir.

Tasarım 1’de Ahlat mezar taşındaki geometrik ve bitkisel formlardan esinlenerek yapılan formda elle şekillendirme ve mühür baskı yöntemi kullanılmıştır. Renklendirmede turkuaz, kırmızı ve siyah renkler kullanılmıştır. 950 °C’de bisküvi pişirimi ve 1050 °C’de sırlı pişirimi yapılmıştır.

Bu çalışma, biçim ve süsleme özellikleriyle Ahlat mezar taşlarının stilistik izlerini taşıyan çağdaş bir yorumu temsil etmektedir. Çalışmanın genel formu, Ahlat mezar taşlarında sıkça rastlanan “baş taşı” formlarına benzer bir dikdörtgen gövdeye ve genişleyen bir alt bölüme sahiptir. Genişleyen kısım, klasik mezar taşlarında görülen “taç” ya da “mihrap” benzeri formu çağrıştırmakta ve simgesel yönünü güçlendirmiştir. Çalışmanın yüzeyinde geometrik süslemeler ön plana çıkarılmıştır. Üst kısımdaki girift desen, Selçuklu sanatının temelini oluşturan geometrik örgü sistemini temsilen yerleştirilmiştir. Mukarnas benzeri geçişler ve yıldız motifleri kullanılmıştır. Orta bölümdeki kesişen daireler, klasik Selçuklu yıldız geçmelerine benzetilmiştir. Bu tür desenler Ahlat mezar taşlarında hem yüzey süslemesi hem de derinlik hissi yaratmak amacıyla kullanılmaktadır.

Tasarım 1.

Tasarım 2’ de figüratif ama stilize bir anlatımla, kadim Türk mitolojisinin ve Selçuklu sanat anlayışının harmanlandığı bir biçim dili sunulmuştur. Çalışmanın merkezinde yer alan ejder figürü, sadece estetik bir unsur değil, aynı zamanda taşıdığı kültürel ve mitolojik değerleri temsil eden bir anlatı ögesidir. Türk-İslam sentezinde ejder, yalnızca bir yaratık değil, kaos ile düzen arasında duran, sınırları bekleyen ve bilgiyle özdeşleşen bir varlık olmuştur. Ejder, burada bir koruyucu ruh, bir eşik bekçisi gibi yansıtılmak istemiştir. Çalışmanın yatay-dikey form geçişi, ejderin bu geçişi delerek ortaya çıkması bir kapı ya da sınır etkisi vurgulanmıştır.

Araştırma kapsamında yapılan bu çalışma, ejder figüründen esinlenerek tasarlanmış ve elle şekillendirme yöntemi ile yapılmıştır. Renklendirmede eskitme yöntemi kullanılmıştır. 950 °C’de bisküvi pişirimi, 1050 °C’de sırlı pişirimi yapılmıştır.

Tasarım 2.

Tasarım 3' te Ahlat mezar taşının üzerinde bulunan geometrik formlar şamot çamuruna mühür yöntemi ile uygulanmıştır. Renklendirmede eskitme yöntemi kullanılmıştır. 950 °C'de bisküvi pişirimi, 1050 °C'de sırlı pişirimi yapılmıştır.

Çalışmanın üst kısmının yarım daire biçiminde kavislenmesi, doğrudan Selçuklu mezar taşlarında sıkça karşılaşılan baş taşı formuna benzetilmiştir. Bu tür yarım daire ya da kemerli üst hatlar, özellikle Ahlat mezar taşlarında etkileyici bir görsellik katmıştır. Çalışmadaki yıldız motifleri dikkat çekmektedir. Çalışmanın yüzeyinde yer alan ve siyah konturlarla vurgulanmış yıldız benzeri çokgen motifler, Selçuklu taş süslemeciliğinin önemli yapı taşlarından biridir. Bu tür yıldızlar, özellikle sekizgen ve çok köşeli yıldızlar, düzeni ve sonsuzluğu simgelemektedir. Buradaki motifler belirgin biçimde stilize edilmiştir. Bu da onları hem tarihsel bir gönderme, hem de çağdaş bir biçim dili haline getirmektedir.

Tasarım 3.

Tasarım 4' de Selçuklu Ahlat mezar taşlarının estetik ve sembolik unsurlarını çağdaş bir yorumla getirilmiştir. Biçim ve kompozisyon açısından bakıldığında çalışma, dairesel bir forma sahip, bu form Ahlat mezar taşlarında sıkça görülen geometrik simetri anlayışına gönderme yapılmıştır. Merkezde yer alan yükseltilmiş ve beyaz renkli bölüm, kitabeye

benzetilmiştir. Merkezde kullanılan kabartma motifler, özellikle mavi ve kırmızı renkle boyanmış birbirine geçmiş geometrik formlar, Selçuklu sanatında yaygın olan geometrik örgü ve kufi yazı benzeri süslemeler çağdaş bir yorum katılarak uygulanmıştır. Dış kısımda, özellikle sol tarafta yer alan siyah damla ve kıvrımlı hatlar, Selçuklu taş işçiliğinde kullanılan bitkisel motiflere (rûmî, hatayî) benzer bir stilize anlayışla işlenmiştir.

Tasarım 4.

Bu seramik çalışma, geleneksel Ahlat mezar taşı estetiği çağdaş seramik sanatının diliyle yorumlanmıştır. Gelenekten kopmadan modern bir teknikle yapılmıştır. Çalışmanın merkezindeki formun “kitabe” yapısına atfen uygulamıştır. Kenarlarda stilize bitkisel motifler kullanılarak yaşam ve ölüm arasında doğal bir bağ olduğu anlatılmak istenmiştir.

Tasarım 5’ te biçimsel özellikleriyle Selçuklu dönemi Ahlat mezar taşlarının estetik anlayışına modern bir yorum getirmektedir. Öncelikle yapının L formu, Ahlat’taki mezar taşlarında sıklıkla görülen baş ve ayak taşı düzenini temsilen yapılmıştır. Yatay ve dikey elemanlar bir araya gelerek hem fiziksel bir bütünlük oluşturması istenmiş hem de kavramsal bir anlatım sergilenmiştir. Bezeme açısından bakıldığında, çalışmanın yüzeyine uygulanan oyma desenler, Selçuklu taş işçiliğinin tipik örnekleri olan geometrik geçmeler, rumi-mukarnas benzeri motifler ve bitkisel süsleme kullanılmıştır. Yüzeylerdeki siyah konturlarla derinlikler daha da belirginleştirilmiş ve desenler ön plana çıkarılmıştır. Renk olarak sade, doğal toprak tonlarının kullanımı, hem Selçuklu taş mimarisinin malzeme anlayışına uygunluk gösterilmiş hem de çağdaş bir görünüm sunulmuştur. Üzerindeki yüzey dokuları ve aşınmalar, ile geçmişin izleri yansıtılmıştır. Sanatsal bağlamda bu çalışmayla, geleneksel bir formu çağdaş bir seramik tekniğiyle yeniden kurgulayarak kültürel mirasla bağ kurmakta ve izleyiciye hem tarihsel hem de estetik bir deneyim sunulmuştur. Ahlat mezar taşlarının simgesel ve dekoratif mirası ile modern bir köprü kurulması amaçlanmıştır.

Tasarım 5.

Tasarım 6'daki kompozisyon düzeni ve form yapısı, Ahlat mezar taşları süslemelerinden esinlenerek üretilmiştir. Çalışmada dikey yükseltilmiş form, Ahlat mezar taşlarının etkileyici yapısı anlatılmıştır. Selçuklu mezar taşlarında sıkça rastlanan kemerli yapı formu, bu çalışmada da yukarıda yuvarlatılmış ve iki sütun arasında bırakılmış boşlukla simgesel bir geçit ya da sonsuzluk algısı oluşturacak biçimde yorumlanmıştır.

Yüzeyde yer alan yuvarlak, iç içe geçmiş ve bezemeli detaylar Ahlat mezar taşlarında sıkça karşılaşılan geometrik ve bitkisel motiflerin soyutlanmış halini vurgulanmıştır. Özellikle seramik küreciklerin her birinin farklı desen ve renk dokularına sahip oluşu, bireysel inançları veya zaman içindeki katmanlaşmayı sembolize etmektedir. Bu bağlamda çalışma, hem bireysel hafızaya hem de kolektif bir geçmişe göndermede bulunmuştur.

Tasarım 6.

4. Sonuç ve Yorum

Sanat eserleri içinde yaşanan toplumun tarihsel, kültürel ve sanatsal birikimiyle oluşturulmaktadır. Sanat üretim süreci, yaşam boyunca edinilen deneyim ve gözlemlerin bir yansıması olarak ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda, tarihsel ve kültürel birikimin, düşünsel dünyada bıraktığı etkiler, bu araştırmada yapılan çalışmalarda doğrudan ya da dolaylı biçimde kendini göstermektedir. Ortaya çıkan çalışmalar, geçmişin birikimini çağdaş değerlerle harmanlayarak zamana uyum sağlayan bir sentez oluşturulmuştur.

Bu çalışmada, bu üretim süreci içerisinde sanat tarihi ve diğer sanat disiplinleriyle etkileşim hâlinde, disiplinler arası bir yaklaşımla çalışılmıştır. Zira sanat, yalnızca tek bir alana indirgenemeyecek kadar çok yönlü, diğer alanlarla organik bağlara sahip bir yaratım alanıdır. Resim, heykel, seramik ve diğer görsel sanatlar ise geçmişte olduğu gibi bugün de sanatın yaratıcı sürecinin vazgeçilmez öğeleri olmaya devam etmektedir.

Sonuç olarak, çalışma kapsamında Selçuklu Ahlat mezar taşlarından esinlenerek oluşturulan seramik eserler, tarihsel ve kültürel birikimin çağdaş sanat üretimiyle nasıl bütünleşebileceğini gösteren önemli bir örnek teşkil etmektedir. Çalışmalarda, geçmişin simgesel ve estetik değerleri, seramiğin biçimsel olanakları aracılığıyla yeniden yapılandırılmış, böylece çalışmalar, hem kültürel bir hafıza aracı hem de çağdaş bir ifade biçimi olarak konumlandırılmıştır.

Çalışma kapsamında oluşturulan seramik çalışmalar mezar taşı estetiğini çağdaş sanat diline taşıması, geleneğin bugüne aktarımı ve yeniden yorumlanması bağlamında disiplinlerarası bir yaklaşımın ürünüdür. Bu yönüyle söz konusu

çalışmalar, seramiğin yalnızca malzeme bazlı bir üretim pratiği olmanın ötesine geçerek, tarihsel, kültürel ve düşünsel katmanlara sahip çok boyutlu bir anlatı formuna dönüştüğünü ortaya koymaktadır.

Kaynakça

- Ahlat Kaymakamlığı. (2024). *Ahlat tarihi*. Erişim 23 Kasım 2025 tarihinde <https://www.ahlat.gov.tr/ahlat-tarihi> adresinden alınmıştır.
- Berk, S. (2018). Osmanlı mezar taşlarının estetik unsurları. 2. *Uluslararası Sanat ve Estetik Sempozyumu Bildiriler Kitabı* içinde. https://atif.sobiad.com/index.jsp?modul=article&ID=AWXAvuivHDbCZb_mQwnZ
- Berkli, Y. (2010). Uygur resim sanatının üslup özellikleri. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 45(10), 155–166.
- Bodakçi, A. (2022). Mardin’de bezemeli kadın mezar taşları üzerine bir değerlendirme. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 11(3), 1798–1820. <https://search.trdizin.gov.tr/tr/yayin/detay/1135392>
- Bükel, Y. (1999). *Türk sanat tarihi: Orta Asya’dan Anadolu’ya Türk mimarisi*. Trakya Üniversitesi.
- Cimilli, H. C. (1996). *Türk süsleme sanatında 17. yüzyıl taş süslemesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. <https://nek.istanbul.edu.tr/ekos/TEZ/28962.pdf>
- Çal, H. (2015). Türklerde mezar ve mezar taşları. S. Sakaoğlu, M. Aça & P. Ergun (Ed.), *Türk kültüründe ölüm* içinde (ss. 295–332). T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Yayınları. <https://doi.org/10.21550/sosbilder.1436249>
- Çelik, Ç. E. (1998). *Bitlis Güroymak’taki tarihi mezar taşları* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=TDf_r_VXsDAbhFOV0q2zGA
- Çetin, O. (2019). Osmanlı mezar taşlarına nakşedilen kültür, medeniyet ve sosyal yaşam: Eyüp örneği. *Uluslararası Türkoloji Araştırmaları ve İncelemeleri Dergisi*, 4(1), 32–43.
- Çoruhlu, Y. (2019). *Erken devir Türk sanatı: İç Asya’da Türk sanatının doğuşu ve gelişmesi*. Ötügen Neşriyat.
- Deniz, B. (2014). Türk ve Türkistan (Orta Asya) – Türk sanatına dair düşünceler. *Türkoloji*, (67), 66–75.
- Eroğlu, H. (2019). Bozkır taş işçiliğinden Osmanlı minyatürlerine Türk düşünce ve sanatı. *Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 14–39. <https://makale.isam.org.tr/handle/123456789/246006>
- Ertunç, Ç. Ö. (2016). Anadolu Selçuklu dönemi taçkapıları süsleme şeritlerinde tezyinat. *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (5), 114–131. <https://doi.org/10.22252/ijca.1720250>
- Eycil, A., & Us, Ü. (2019). İslamiyet öncesi Türk tarihinde sanatı etkileyen unsurlar. *Asia Minor Studies Journal*, 7(1), 81–94. <https://doi.org/10.18603/sanatvetasarim.1263975>
- Genç, M. A. (2023). Bitlis Selçuklu mezar taşlarındaki geometri ve rumi motiflerde anlam. *Sanat ve Tasarım Dergisi*, 12(1), 1–9.
- Güzel, E., & Demirkol, K. (2023). Ahmed bin Hüseyin: Ahlat Selçuklu Meydan Mezarlığı’nda bir taş ustası. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (78), 311–325. <https://doi.org/10.51290/dpusbe.1344785>
- İlimiz.net. (2024). *Bitlis ilimizin Ahlat ilçesi*. Erişim 9 Ekim 2025 tarihinde <https://www.ilimiz.net/ilce/13/250-bitlis-ilimizin-ahlat-ilcesi.html> adresinden alınmıştır.
- Karaca, F. (2001). Mezar taşlarına yansıyan şekliyle Türk kültüründe hayat ve ölümle ilgili bazı değerlendirmeler. *İslami Araştırmalar Dergisi*, 14(3–4), 501–512.

- Kılınç, S. (2019). *Ahlat mezar taşlarındaki kandil kavramının çağdaş seramik formlarda yorumu* [Sanatta yeterlik çalışması]. Hacettepe Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü. <http://hdl.handle.net/11655/7471>
- Kurtuluş, R. (2004). Mezarlık. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 29, 519–522. <https://islamansiklopedisi.org.tr/mezarlik>
- Ölçer, Ş. (2022). *Ahlat kümbetlerinin geometrik desenlerinin çözümlenmesi ve güncel tasarımlarla yorumlanması*[Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Önder, M. (1969). Konya mezar taşlarında şekil ve süsler. *Türk Etnografya Dergisi*, (62), 5–16.
- Özbek, Y. (2009). Anadolu Türk mimarisinde taş süsleme. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, (14), 141–170.
- Yiğit, S. (2024). *Ahlat Selçuklu Meydan Mezarlığı 'nda bulunan Esed bin Havend imzalı mezar taşları* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. <https://hdl.handle.net/20.500.14720/24475>

sanat
ve insan

